

Adam Kagan

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie

OCENA KONKURENCYJNOŚCI TOWAROWYCH GOSPODARSTW ROLNYCH

ASSESSMENT OF COMPETITIVENESS OF COMODITY FARMS

Słowa kluczowe: pozycja konkurencyjna, gospodarstwo rolne, model zasobowy, pomiar konkurencyjności

Key word: competitive position, farm, resource model, measurement of competitiveness

JEL codes: D22, M21, Q12, Q14, Q19

Abstrakt. Zaprezentowano metodę ułatwiającą przyporządkowanie gospodarstwa rolnego do stanów konkurencyjności na podstawie przewagi własności zasobów i efektywności ekonomicznej jego funkcjonowania. Pomimo mankamentów w postaci przypisania całej renty ekonomicznej sferze umiejętności, przedstawiona metoda pozwala pozycjonować gospodarstwa rolne w różnych obszarach i poddawać je ocenie. Stanowi propozycję poszerzenia pomiaru konkurencyjności gospodarstw rolnych na poziomie mikroekonomicznym.

Wstęp

Konkurencyjność gospodarstw rolnych, podobnie jak przedsiębiorstw funkcjonujących w sferze pozarolniczej, pomimo że stanowi podstawowe pojęcie ekonomiczne i z kategorii zarządzania jest definiowana różnorodnie, w zależności od analizowanego obszaru oraz zakresu prowadzonych badań [Dzikowska, Gorynia 2012, Kagan 2015]. Wielopłaszczyznowe ujmowanie konkurencyjności rodzi wiele problemów natury konceptualnej i metodologicznej, które uniemożliwiają wypracowanie jednej uniwersalnej definicji i metody pomiaru tego zjawiska [Gorynia, Jankowska 2008]. W przypadku rolnictwa niejednoznaczność wynika ze zróżnicowanej struktury podmiotów działających w sektorze [Sikorska 2013, Józwiak, Ziętara 2012], cech samego rolnictwa [Zegar 2012], z stosowania odmiennych wskaźników i mierników służących do oceny efektów konkurencyjności [Kulawik 2008], a także różnych determinant warunkujących uzyskiwanie wyższych efektów działalności [Kulawik, Wieliczko 2012]. Ponadto rolnictwo poddane jest znacznej ingerencji państwa, nie tylko w sferze regulacyjnej, ale również redystrybucyjnej i alokacyjnej [Podstawka 2010, Czyżewski 2006]. Prowadzone badania mikroekonomiczne konkurencyjności gospodarstw rolnych najczęściej sprowadzają się ostatecznie do oceny dochodowości [Poczta 2010a], w tym z uwzględnieniem kosztów własnych czynników produkcji [Ziętara 2014]. Czasami uzupełniane są o analizę płynności i źródeł finansowania działalności [Barry, Ellinger 2012]. Niekiedy koncentrują się na porównaniu dostępności zasobów czynników produkcji, analizie ich jakości oraz wydajności [Poczta 2010b] lub efektywności technicznej ich wykorzystania oraz zmiany produktywności technicznej w czasie [Latruffe 2010]. Klasyczny pomiar konkurencyjności w rolnictwie bazuje jednak na ocenie kosztów działalności [Józwiak 2003]. Niewiele badań dotyczy zintegrowanych metod uwzględniających jednocześnie kilka aspektów finansowych funkcjonowania gospodarstw rolnych, poszerzając obszar uzyskiwanych korzyści przez właściciela o analizę zdolności odtwarzania potencjału produkcyjnego i inwestowania [Józwiak 2014], czy też łączy efektywność finansową z techniczną i produktywnością [Guzewicz i in. 2007, Zieliński 2008]. Badania sprowadzają się więc najczęściej do pomiaru pozycji konkurencyjnej gospodarstw rolnych mierzonej *ex post*, a więc miary osiągnięcia przewag konkurencyjnych i ich ekstrapolacji na przyszłość. Stanowi to więc daleko idące uproszczenie złożonego modelu konkurencyjności sprowadzając je do oceny jednego

jego elementu – wprawdzie najważniejszego w hierarchii – wchodzącego w skład znacząco rozbudowanego wieloelementowego systemu [Flak, Głód 2012].

Celem artykułu jest prezentacja zintegrowanej metody pomiaru pozwalającej określić stan konkurencyjności gospodarstw rolnych w zależności od własności zasobów oraz umiejętności zarządzania nimi. Do pomiaru konkurencyjności gospodarstw rolnych zastosowano więc podejście zasobowe, mając świadomość wpływu sfery umiejętności oraz znaczącego oddziaływania otoczenia.

Metoda oceny konkurencyjności

W badaniu wykorzystano mikroekonomiczną definicję, która konkurencyjność gospodarstw rolnych, w tym zwłaszcza wysoko i wielkotowarowych, określa jako zespół cech, wynikających zarówno z ich wewnętrznych atrybutów, jak i związanych z umiejętnością adaptacji do zmian zachodzących w otoczeniu, które pozwalają skuteczniej osiągać cele głównej grupy interesariuszy (właścicieli), w tym w perspektywie długoterminowej, w stosunku do innych producentów rolnych lub uczestników procesu gospodarczego [Kagan 2015]. Użyto zmodyfikowanego modelu zasobowego bazującego na teorii Jaya Barney'a, w którym istnieje bezpośrednia zależność pomiędzy efektywnością gospodarstwa rolnego a jego rzadkimi zasobami [Barney 1991]. Modyfikacja polegała na uwzględnieniu w sposób pośredni szeroko rozumianych kompetencji gospodarstwa rolnego, co przekłada się na zróżnicowany poziom efektywności [Oblój 2007]. W odróżnieniu od głównego nurtu zasobowego, posiadanym zasobom strategicznym nie przypisano bezpośrednio źródła przewag konkurencyjnych. W badaniu wykorzystano natomiast koncepcję przedstawioną przez Marię Romanowską, różnicującą sytuację i zachowanie przedsiębiorców w zależności od przewagi własności zasobów i kompetencji – umiejętności zarządzania nimi [Romanowska 2009].

W ramach strefy zasobowej gospodarstwo rolne może odmiennie kształtować struktury własności czynników produkcji, a więc wykorzystywać lub nie tzw. dźwignię zasobową. Pozycja konkurencyjna może być więc uzyskiwana z wykorzystywaniem zasobów własnych (wewnętrzne), jak również z pozyskanych z zewnątrz, tj. spoza gospodarstwa rolnego. Umiejętność zarządzania zasobami może dawać różne efekty determinujące ocenę konkurencyjności badanej jednostki. Na podstawie tych dwóch wymiarów stworzono macierz z wyróżnionymi sześcioma obszarami, do których można przyporządkować gospodarstwo rolne w zależności od jego stanów konkurencyjności (tab. 1).

Tabela 1. Model stanów konkurencyjności gospodarstw rolnych

Table 1. Model of competitiveness statuses of farms

		Umiejętność zarządzania zasobami (poziom pozycji konkurencyjnej) <i>Ability to manage resources (level of the competitive position)</i>		
		mała/low	umiarkowana/moderate	duża/high
Zasoby/ Resources	obce / foreign	„Chłopiec na posyłki” „Errand boy”	„Zjadacz chleba-ciulacz” „Everyman – petty saver”	„Architekt biznesu” „Business architect”
	własne/ own	„Bogaty dyletant” „Rich dilettante”	„Działający bez presji” „Acting without pressure”	„Władca skarbów” „Lord of treasures”

Źródło/Source: [Kagan 2013]

„Bogatym dyletantem” nazwano gospodarstwo rolne, które posiada główne zasoby o charakterze strategicznym, ale nie potrafi ich wykorzystać w sposób efektywny. Wynikać to może ze złego zarządzania lub niesprzyjających warunków otoczenia zewnętrznego. Takie gospodarstwo ponosi wszelkie koszty wynikające z utrzymywania zasobów, ale nie jest w stanie wygenerować nadwyżki pozwalającej zapewnić odpowiednią rekompensatę za ich użytkowanie. Podmioty mieszczące się w tym obszarze pozycyjnym wymagają głębokich zmian, gdyż nieuchronnie

zmierzają do likwidacji. Proces ten może jednak przebiegać bardzo wolno, ale likwidacja z reguły jest jedynie odsunięta w czasie lub jej brak wynika z dostarczania korzyści właścicielom niewynikających wprost z wytwarzania surowców rolnych.

„Władca skarbów” jest gospodarstwo rolne mające własne strategiczne zasoby, które m.in. dzięki umiejętnemu zarządzaniu uzyskuje wysoką efektywność i pozycję konkurencyjną. Nie korzysta ono z efektu dźwigni zasobowej lub jedynie w niewielkim zakresie. Podstawowym czynnikiem sukcesu nie jest jednak samo posiadanie zasobów lub ich strategiczny charakter, ale prawidłowa ich struktura oraz umiejętność wykorzystania. Jest to więc bardzo pożądany stan powodujący, że dane gospodarstwo rolne jest oceniane bardzo dobrze.

„Działający bez presji”, to gospodarstwo rolne, które dzięki posiadaniu na własność strategicznych zasobów nie działa pod presją poprawy ich efektywności wykorzystania. Strategiczne cechy zasobów wynikają z ich naturalnego charakteru (np. ziemia rolna) i nie są wynikiem celowej działalności gospodarstwa. Uzyskiwana nadwyżka finansowa pozwala zapewnić pełną opłatę obcych czynników produkcji, jak również na pewnym wymaganym poziomie opłatę własnych. Opłata własnych czynników produkcji jest jednak znacznie niższa od poziomu rynkowego lub od korzyści uzyskanych w sytuacji alternatywnego ich zastosowania. Często motywacja do prowadzenia gospodarstwa rolnego nie ma jednak charakteru biznesowego, a wynika z innych aspektów i motywów, którymi kierują się ich właściciele. Pomimo możliwości uzyskiwania znacznie lepszych wyników produkcyjno-finansowych niż inne gospodarstwa rolne, czasami właściciel nie ma jednak umiejętności, wiedzy lub też istnieją inne przeszkody do wprowadzenia zmian pozwalających na finansową maksymalizację użyteczności posiadanych zasobów.

„Chłopiec na posyłki”, tak określono gospodarstwo rolne nieposiadające na własność lub w ogóle niedysponujące strategicznymi zasobami. Jednak z uwagi na znaczącą skłonność do współpracy z innymi organizacjami prowadzi działalność produkcyjną. Z uwagi na niską siłę przetargową i z reguły również niskie wymagania co do wynagrodzenia, uzyskiwane przez takie gospodarstwa korzyści pozwalają przetrwać, nie dając jednak szansy na zgromadzenie strategicznych zasobów. Przykładem takich działań może być system nakładczy w produkcji rolniczej i sprowadzenie przedsiębiorstwa do roli dostawcy pracy i pomieszczeń (w produkcji zwierzęcej) lub dzierżawionej ziemi (w produkcji roślinnej). Gospodarstwa w przypadku pozostawiania w tym obszarze konkurencyjności przez długi okres, podobnie jak zaliczone do obszaru „bogaty dyletant”, należy uznać za schyłkowe, a więc wcześniej czy później ulegające likwidacji.

„Architekt biznesu”, do tej grupy zalicza się gospodarstwo rolne, które nie ma głównych strategicznych zasobów, ale ma duże umiejętności ich wykorzystania. Korzystanie z cudzych zasobów pozwala wygenerować nadwyżkę, której poziom przekracza rynkowe wynagrodzenie tytułem ich użytkowania. Głównym ich zasobem strategicznym jest czynnik ludzki i zasoby organizacyjne, w tym sieć powiązań z dostawcami i odbiorcami produktów lub z innymi uczestnikami procesu gospodarczego. Wchodząc w relacje biznesowe z partnerami ważne w ich przypadku jest zachowanie dostępu do zasobów strategicznych w przyszłości. Przykładem takich działań w rolnictwie jest opieranie produkcji o ziemię rolną lub pozostały majątek produkcyjny dzierżawiony od innych podmiotów, w tym z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa.

„Zjadacz chleba-ciulać”, to stan, w którym gospodarstwo rolne opiera się na wykorzystaniu obcych zasobów, a jednocześnie posiada umiarkowane umiejętności ich wykorzystania. Stan ten wynika niekiedy z dostatecznego braku kompetencji, przewidywania zmian zachodzących w otoczeniu lub charakterystyk właściciela, takich jak w grupie gospodarstw „działających bez presji”. Uzyskiwana nadwyżka finansowa zapewnia opłatę zasobów produkcyjnych na poziomie zbliżonym do rynkowego lub nieco niższym. Potencjał gospodarstwa rolnego, w tym systemie zarządzania, nie pozwala jednak na podjęcie działań pozwalających poprawić efektywność jednostki. Charakteryzowane gospodarstwo rolne często oczekuje na okres poprawy koniunktury rynkowej (zmiany w otoczeniu), a działając na przetrwanie ma duże szanse na kontynuację działalności w przyszłości. Stan ten charakterystyczny jest dla gospodarstw rolnych o charakterze rodzinnym, a więc o dużym zaangażowaniu nakładów pracy własnej. Niższa nadwyżka finansowa może w ich

przypadku być substytuowana ograniczeniem spożycia przez zatrudnionych członków rodziny. Często właściciele tacy cenią bardziej „niezależność” (brak przełożonego i prowadzenie działalności na własny rachunek) i to jest ich główną siłą napędową [Kagan 2012].

Zastosowanie zaprezentowanej metody wymaga dokonania wyboru zasobu pełniącego funkcję jednego z wymiarów zaprezentowanych w tabeli 1. W przypadku rolnictwa wybór ten wydaje się prosty, gdyż cechy strategicznego zasobu przypisywane są ziemi rolnej [Woś 2006]. Należy jednak wziąć pod uwagę, że występują działalności w małym stopniu powiązane z ziemią. Wymiar zasobowy może być jednak zastąpiony kapitałem, ale wymaga to uwzględnienia wartości wszystkich zasobów posiadanych przez gospodarstwa.

Wyzwaniem pozostaje natomiast wybór finansowo-ekonomicznej miary/wskaźnika oceny pozycji konkurencyjnej gospodarstwa rolnego oraz przedziałów odzwierciedlających stan umiejętności w zakresie nimi zarządzania. Funkcją taką może pełnić indeks tworzenia wartości (VCI), będący relacją wyniku finansowego netto i kosztu kapitału własnego. W badaniu konkurencyjności taki wskaźnik był wykorzystywany i umiejętnościom zarządzania zasobami przypisano następujące jego wartości: małe – $VCI \leq 0,5$, umiarkowane – $0,5 < VCI \leq 0,95$, duże, gdy $VCI > 0,95$ [Kagan 2015].

Innym wskaźnikiem jest miara konkurencyjności oparta o dochód przedsiębiorcy (dochód netto z gospodarstwa rolnego pomniejszony o koszt własnych czynników produkcji). Wymaga to jednak przyjęcia granic pozwalających różnicować umiejętności zarządzania zasobami. Próbę ich zdefiniowania podjął Werener Kleinhans [2015], który analizował konkurencyjności gospodarstw niemieckich o różnym typie produkcji objętych krajowym systemem FADN. Jako miarę efektywności (według autora – konkurencyjności) W. Kleinhans uznał iloraz dochodu netto z gospodarstwa rolnego (FNI_p) oraz kosztów własnych czynników produkcji. Wykorzystując skalę przedziałową na podstawie uzyskanego indeksu konkurencyjności gospodarstwa (CI_f) wyodrębnił cztery grupy gospodarstw: o ujemnym indeksie z uwagi na ujemną wartość dochodu netto (FNI_p) oraz trzy grupy w zależności od stopnia pokrycia dochodem kosztów własnych czynników produkcji zapewniające: częściowe pokrycie – $0 < CI_f < 1$, co najmniej pełne pokrycie $1 \leq CI_f < 2$ oraz podwójne pokrycie i więcej – $CI_f \geq 2$. Założono jednocześnie, że o bezsprzecznej konkurencyjności może być mowa jedynie w grupie czwartej ($CI_f \geq 2$). Założenie to wydaje się jednak zbyt rygorystyczne i nieprzystające do przedstawionej koncepcji metody badawczej, choć przydatne w badaniu konkurencyjności [Zieliński, Ziętara 2016, Ziętara, Sobierajewska 2017]. Nie zamyka to jednak długiej listy wskaźników i mierników potencjalnie możliwych do wykorzystania w badaniach.

Wnioski

Konkurencyjność gospodarstw rolnych zarówno w sferze definicji, jak i doboru metody pomiaru jest traktowana różnorodnie, co jest naturalnym następstwem badania lub koncentracji uwagi na odmiennych aspektach funkcjonowania gospodarstw rolnych. Zaproponowany model stanów konkurencyjności gospodarstw rolnych jest propozycją nieco odmienną metody pozwalającej poszerzyć pomiar konkurencyjności na poziomie mikroekonomicznym. Podobnie jak każde inne podejście modelowe, ma on mankamenty, które wynikają z uproszczenia stanów rzeczywistych. Na podstawie efektywności ekonomicznej oceniana jest umiejętność zarządzania gospodarstwami rolnymi, co oznacza, że temu obszarowi przypisano niemal całą rentę ekonomiczną. W sposób uproszczony rozpatrywane są również zasoby, bez uwzględnienia ich jakości. Zaproponowana metoda nie narzuca jednak sztywno wyboru określonego rodzaju zasobu produkcyjnego, jak i wskaźnika lub miary efektywności ekonomicznej.

Niewątpliwie dużo ostrożności należy wykazać w przypadku uwzględniania danych obejmujących krótkie okresy, a zwłaszcza dane jednoroczne. Na ich podstawie przyporządkowywanie gospodarstw do określonej sfery konkurencyjności może być obciążone wpływem przypadkowych czynników zewnętrznych. Wysoka zmienność cen surowców rolnych oraz nabywanych

środków produkcji, zróżnicowany w czasie wpływ warunków pogodowych i inne czynniki o charakterze losowym mogą wtedy różnicować wyniki produkcyjne i ekonomiczne badanych gospodarstw rolnych. Może to jednocześnie prowadzić do błędnej klasyfikacji analizowanych podmiotów i przypisania ich do niewłaściwego obszaru konkurencyjności. Rozpatrywanie danych kilkuletnich uwzględniających cykle koniunkturalne w danej branży pozwalają dopiero wyeliminować te niedoskonałości.

Literatura/Bibliography

- Barney Jay. 1991. Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management* 17 (1): 102-117.
- Barry Peter, Paul Ellinger. 2012. *Financial Management in Agriculture*. New York: Prentice Hall.
- Czyżewski Andrzej. 2006. Polityka gospodarcza i jej wpływ na kształtowanie cen i dochodów w rolnictwie. [W] *Ekonomiczne uwarunkowania wykorzystania rynkowych narzędzi stabilizacji cen i zarządzania ryzykiem w rolnictwie* (Economic policy and its impact on shaping prices and incomes in agriculture. [In] Economic conditions for the use of market tools for price stabilization and risk management in agriculture), ed. Michał Jerzak, Andrzej Czyżewski, 17-55. Poznań: Wydawnictwo AR im. A. Cieszkowskiego w Poznaniu.
- Dzikowska Marlena, Marian Gorynia. 2012. Teoretyczne aspekty konkurencyjności przedsiębiorstwa – w kierunku koncepcji eklektycznej? (Theoretical aspects of enterprise competitiveness: toward an eclectic approach). *Gospodarka Narodowa* 4: 3-6.
- Flak Olaf, Grzegorz Głód. 2012. *Konkurencyjni przetrwają* (Competitive will survive). Warszawa: Difin.
- Gorynia Marian, Barbara Jankowska. 2008. *Klasy i międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa* (Clusters and international competitiveness and internationalization of the company). Warszawa: Difin.
- Guzewicz Waclaw, Adam Kagan, Maria Zdzieborska. 2007. *Procesy dostosowawcze w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych. Raport 3, RPW nr 77* (Adaptation processes in agricultural production cooperatives. Report No. 3, RPW No. 77). Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Józwiak Wojciech. 2003. *Przewagi komparatywne polskich gospodarstw rolniczych* (Comparative advantages of Polish farms). Warszawa: IERiGŻ.
- Józwiak Wojciech (ed.). 2014. *Efektywność, koszty produkcji i konkurencyjność polskich gospodarstw rolnych obecnie i w perspektywie średnio- oraz długoterminowej, RPW nr 144*. (Efficiency, production costs and competitiveness of Polish farms presently and in the medium and long term, RPW No. 144). Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Józwiak Wojciech, Wojciech Ziętała (ed.) 2012. *Zmiany zachodzące w gospodarstwach rolnych w latach 2002-2010* (Changes in farms in the years 2002-2010). Warszawa: GUS.
- Kagan Adam. 2012. Pomnażanie wartości właścicielskiej jako funkcja celu wielkoobszarowych przedsiębiorstw rolnych (The value of ownership and its increase as a function of agricultural enterprises). *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* 2: 50-61.
- Kagan Adam. 2013. *Stan i perspektywy wielkotowarowych przedsiębiorstw rolnych* (The condition and prospects of large-scale agricultural enterprises). Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Kagan Adam. 2015. *Efektywność i konkurencyjność wielkotowarowych przedsiębiorstw rolnych* (Efficiency and competitiveness of large-scale agricultural enterprises). Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Kleinhans Werner. 2015. Konkurencyjność głównych typów gospodarstw rolniczych w Niemczech (Competitiveness of the major types of agricultural holdings in Germany). *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* 1: 25-41.
- Kulawik Jacek. 2008. Efektywność finansowa w rolnictwie. Istota, pomiar i perspektywy (Financial efficiency of farming. Essential, measurement and perspectives). *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* 2: 37-50.
- Kulawik Jacek, Barbara Wieliczko. 2012. Wybrane finansowe aspekty konkurencyjności rolnictwa (Financial considerations of competitiveness in agriculture). *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* 4: 36-40.
- Latruffe Laura. 2010. *Competitiveness, productivity and efficiency in the agricultural and agri-food sectors*. Paris: OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers no. 30, <http://dx.doi.org/10.1787/5km91nkdtd6d6-en>.
- Obłój Krzysztof. 2007. Pułapki teoretyczne zasobowej teorii strategii (Theoretical traps of the resource theory of strategy). *Przegląd Organizacji* 5: 7-10.

- Poczta Walenty. 2010a. Sytuacja dochodowa gospodarstw rolnych w Polsce po akcesji do UE i jej determinanty jako przesłanki rozwoju rolnictwa (Economic condition of Polish farms after the integration with the EU and its determinants as a premise of agricultural development). *Rocznik Nauk Rolniczych. Seria G* 97 (3): 206-207.
- Poczta Walenty. 2010b. Potencjał polskiego rolnictwa pięć lat po akcesji Polski do UE jako przesłanka jego konkurencyjności (The potential of Polish agriculture after five years of eu membership as a factor of its competitiveness). *Więś i Rolnictwo* 1: 21-47.
- Podstawka Marian (ed.). 2010. *Finanse* (Finances). Warszawa: PWN.
- Romanowska Maria. 2009. *Planowanie strategiczne w przedsiębiorstwie* (Strategic planning in the enterprise). Warszawa: PWE.
- Sikorska Alicja. 2013. *Przemiany w strukturze agrarnej indywidualnych gospodarstw rolnych* (Transformation in the agrarian structure of individual farms). Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Woś Augustyn. 2006. *Waloryzacja zasobów i czynników wytwórczych rolnictwa. Nowe kryteria wyboru* (Valorisation of resources and production factors of agriculture. New selection criteria). Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Zegar Józef. 2012. Konkurencyjność ekonomiczna versus konkurencyjność społeczna w rolnictwie (Economic competitiveness versus social competitiveness in agriculture). *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* 246: 563-573.
- Zieliński Marek. 2008. Sytuacja ekonomiczna i efektywność wykorzystania posiadanych zasobów czynników produkcji w rodzinnych gospodarstwach rolnych bez osób ubezpieczonych w KRUS. [W] *Efektywność funkcjonowania, aktywność inwestycyjna i zdolność konkurencyjna polskich gospodarstw rolnych osób fizycznych* (Economic situation and efficiency of using the resources of production resources owned in family farms without persons insured in KRUS. [In] Efficiency of operation, investment activity and competitive ability of Polish farms of natural persons), ed. W. Józwiak, 72-100. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Zieliński Marek, Wojciech Ziętara. 2016. Efektywność techniczna gospodarstw specjalizujących się w produkcji roślinnej a ich konkurencyjność (Technical efficiency and competitiveness of field farms). *Roczniki Naukowe Ekonomiki Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich* 103 (1): 16-24.
- Ziętara Wojciech. 2014. Konkurencyjność polskich gospodarstw rolniczych (Competitiveness of Polish farms). *Roczniki Naukowe SERiA* XVI (1): 258-262.
- Ziętara Wojciech, Jolanta Sobierajewska. 2017. Konkurencyjność polskich gospodarstw sadowniczych (Competitiveness of the Polish fruit farms). *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* 1: 103-116.

Summary

The paper aims to present the method to facilitate assigning a farm to the competitiveness status based on the advantage of resource ownership and economic efficiency of its functioning. Despite flaws in a form of assigning entire economic rent to the sphere of skills, the presented method allows to situate farms in various areas and to assess them. It is a proposal to expand the measurement of competitiveness of farms at the microeconomic level.

Adres do korespondencji
mgr inż. Adam Kagan
orcid.org/0000-0001-9385-3720
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB
Zakład Ekonomiki Gospodarstw Rolnych
ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa
tel. (22) 505 45 63
e-mail: kagan@ierigz.waw.pl